

De theebuiltjespedagogiek van het jeugdwerk

Een kroniek van 100 jaar ontoegankelijk jeugdwerk

Filip Coussée*

Inleiding: hebben we een probleem?

Er wordt actueel heel veel gepleit voor een toegankelijk jeugdwerk. Dat betekent dus wellicht dat het jeugdwerk een toegankelijkheidsprobleem heeft. Er is inderdaad een ongelijke deelname aan het jeugdwerk, dat wordt veelvuldig aangetoond in onderzoek. We weten dat al langer dan vandaag (Faché, 1976; Smits, 2004). Ook de eerste 'jeugdwerkbeleidsplanners' ruim 100 jaar terug (h)erkenden trouwens al een toegankelijkheidsprobleem.

Het lijkt dus wel een serieus probleem. Als ik het woord 'probleem' hoor, heb ik de onhebbelijke neiging eerst na te gaan wie er een probleem heeft. Zijn het de jongeren? Of zijn het die jeugdwerkbeleidsplanners? Jongeren die niet deelnemen aan jeugdwerk zul je wellicht niet gauw horen klagen over het feit dat ze er geen toegang toe krijgen. Ja, in sommige dancings krijgen ze geen toegang, of bij sommige werkgevers. En sommigen worden van school gestuurd en vinden moeilijk een nieuwe. Maar dat is een probleem waar we in het jeugdwerkbeleid veel minder van wakker lijken te liggen. Wat we wel doen, vanuit de vaststelling dat jongeren ongelijk deelnemen aan het jeugdwerkeraanbod, is allerlei methodieken ontwikkelen om de deelname aan het aanbod te bevorderen. Er zijn echter weinig succesverhalen te noteren.

Besluit:

- We maken een probleem van zaken die voor de jongeren in kwestie geen probleem zijn.
- We doen dat al 100 jaar.
- We slagen er bovendien niet in dat probleem op te lossen.
- We doen dat ook al 100 jaar.
- En op de koop toe trekken we ons niets aan van de problemen die zich voor de jongeren in kwestie wel stellen.

Deze analyse is wellicht iets te simplistisch. Maar ze roept wel veel vragen op. En de eerste vraag is dan wat mij betreft: wat is het probleem met niet

* Filip Coussée is verbonden aan de Vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent.

----- Text continues after this page -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- Tekst gaat verder na deze pagina -----

deelnemen aan jeugdwerk? Voor wie is dat een probleem? Met andere woorden: waarom willen we dat alle jeugdigen (kunnen) deelnemen aan jeugdwerk? En waarom denken we dat de ene jongere – vooral degene die niet deelneemt – dat harder nodig heeft dan de andere? En wat me ook wel interessant lijkt: is het waar dat het jeugdwerk zich niets aantrekt van de problemen die zich voor jongeren stellen?

Een kroniek van 100 jaar ontoegankelijk jeugdwerk

De toegankelijkheid van het jeugdwerk is een *hot item* in het jeugdwerkbeleid. Of beter: het is eigenlijk een opgewarmd item. Van bij de conceptualisatie van 'jeugdwerk' werd de non-participatie van kinderen en jongeren uit de lagere sociale klassen geproblematiseerd.

Die steeds terugkerende vaststelling is vaak de motor geweest voor een verregaande differentiatie en professionalisering van het jeugdwerklandschap. Maar het blijft een probleem. Meer nog: de verregaande differentiatie is er mee de oorzaak van dat we niet meer goed lijken te weten wat we moeten verstaan onder jeugdwerk. Laten we eerst even kijken wat we kunnen leren uit 100 jaar ontoegankelijk jeugdwerk. We hebben hier niet de tijd om een gedetailleerde historiek te schetsen van de ontwikkeling van het jeugdwerk, in wat volgt willen we wel de grote lijnen van de discussie over jeugdwerk belichten en de manier waarop 'toegankelijkheid' daarin gethematiseerd wordt.

Jeugdzorg + jeugdbeweging = jeugdwerk

We schrijven 1919. Op het Nederlands Pedagogisch Congres heeft de toonaangevende pedagoog Gunning het daar over de adolescent als "een geheel aparte menschensoort" en het derde milieu als "het eigen milieu der jeugd dat wij beheerschen en ten goede leiden" (De Graaf, 1989). De term 'derde milieu' werd reeds vóór die tijd gebruikt, maar op dat moment kunnen we zeggen dat 'jeugdwerk' als werkvorm in het derde milieu is geboren. We noemen de derde-milieu-benadering tot op vandaag het grondconcept van jeugdwerk.

Daarvoor gebeurde er natuurlijk ook al van alles in de vrije tijd van jeugdigen. Jeugdigen ontmoetten elkaar op straat, op feesten en kermissen, ... maar er was ook een vorm van georganiseerd vrijetijdsgebeuren van en voor jeugdigen. Dat vrijetijdsgebeuren wordt door geschiedschrijvers omschreven als hetzij jeugdbeweging, hetzij jeugdzorg.

- De jeugdzorg is dan de naam die gegeven wordt aan het geheel van activiteiten geleid door volwassenen en voornamelijk gericht op jeugdigen uit

de arbeidersklassen. Arbeidersjongeren werden er opgevangen op de vrije momenten en kregen er een combinatie van godsdienstonderwijs, 'beroepsopleiding', levensvorming en ontspanning. De patronaten (Gent 1850) zijn daarvan het prototype.

- Prototype van de jeugdbeweging toen is de Wandervogelbeweging of de Freideutsche Jugend. Het zijn studerende jeugdigen die in opstand komen tegen de overgereguleerde volwassen samenleving (toen al). Ze willen samen zijn met gelijkgezinden en trekken op vrije momenten de natuur in. Wandelen – de naam zegt het zelf – en babbelen zijn hun hoofdactiviteiten. Gaandeweg worden er ook elementen toegevoegd die wij later als 'typisch voor de jeugdbeweging' zullen herkennen (uniform, groet, muziek, ...). Voor Vlaanderen heeft men het dan over de studentenbeweging van Rodenbach (Roeselare 1875), de Blauwvoeterie. Die wordt gemeenzaam de eerste echte jeugdbeweging genoemd. Dat valt om diverse redenen te nuanceren, maar dat zou ons te ver voeren.

Uiteraard zijn dit 'ideaaltypes'. Ze moeten trouwens genuanceerd worden. Het is niet zo dat de jeugdbeweging van bij het begin een vrije beweging is van zichzelf emanciperende, studerende jeugdigen. En dat de jeugdzorg daartegenover staat als een aanbod ingericht door volwassenen om dat zootje ongeregelde arbeidersjeugdigen te controleren. We weten sowieso weinig over hoe jeugdigen zelf die interventies beleefden (dat geldt eigenlijk tot op vandaag). Wat we wel duidelijk moeten stellen, is dat er ook vormen van zelforganisatie van jongeren waren die niet bestonden uit studerende jeugdigen, maar uit werkende jeugdigen. Ook deze vorm van zelforganisatie kunnen we als jeugdbeweging omschrijven: de Socialistische Jonge Garde bestond uit jongeren die zich actief inzetten op concrete maatschappelijke acties (de loting, inzetten van het leger bij stakingen, ...). Bovendien was de jeugdzorg niet louter en alleen een vorm van controle en beheersing. Arbeidersjongeren kwamen er lang niet altijd tegen hun zin. Het patronaat was een omgeving waar ze wel iets moesten leren, vaak ook moesten bidden, maar ze konden er tenminste ook hun vrienden ontmoeten, spelen, experimenteren, ... Vele arbeidersjongeren vonden in de patronaten emancipatorische handvatten, veelal precies dankzij die begeleidende, controlerende volwassenen. Ze leerden er zaken die ze konden gebruiken in het dagelijkse leven. Ze konden zich via het patronaat maatschappelijk 'opwerken', zij het wel binnen de klassenbepaalde grenzen. Maar een dergelijk aanbod van wat we 'vorming buiten schooltijd (of werktijd)' zouden kunnen noemen, bestond ook voor studerende jeugdigen. Er waren zuilgebonden 'kringen' waar men zich richtte op zang, literatuur, toneel, ... Vaak waren die vooral bedoeld om de jeugd in haar vrije tijd verder te vormen en vooral aan de eigen zuil te binden.

En ook de zogenaamde 'vrije jeugdbeweging' was niet vrij van volwassen 'inmenging'. De missie van de Wandervogel heeft bijvoorbeeld vorm gekre-

gen dankzij de controversiële pedagoog Gustav Wyneken (Selten, 1991). De mogelijkheid tot rondtrekken werd bevorderd door volwassenen die een netwerk van jeugdherbergen voor hen creëerden. De Blauwvoeterie werd ondersteund en gestimuleerd door Verriest en Gezelle. De Socialistische Jonge Garde ageerde vrij los van partijstructuur of arbeidersvereniging maar vond daar wel de nodige ondersteuning.

Er is wel een ander verschil in het onderscheiden aanbod voor de studerende jeugd, dan wel de arbeidersjeugdigen. De inzet van arbeidersjeugdigen was gericht op verbetering van hun positie hier en nu. De vorming die aangereikt werd aan studerende jeugdigen was meer gericht op hun toekomst. Vandaag leren voor de toekomst als volwassene morgen. Ook binnen de vrije studentenbewegingen gingen de leden zich al gauw richten op hun vorming in functie van hun toekomstige taak als leidende volwassene in de samenleving.

De derde-milieu-benadering kan je zien als de synthese van de ideaaltypes jeugdzorg en jeugdbeweging: de jeugdzorgbepaaling om het bieden van aanvullende vorming aan jeugdigen werd aangesloten op het samen-jong-zijn van de jeugd in beweging. Het jeugdwerk is 'het eigen milieu van die aparte mensensoort, dat wij ten goede leiden'. Dat 'eigen milieu' werd steeds meer duidelijk omdat de scholing niet meer voorbehouden was voor de hogere lagen van de bevolking maar langzamerhand veralgemeend werd. In 1914 werd de leerplicht ingevoerd. En dat het hier een 'aparte menschensoort' betrof, werd bevestigd door de snel opgang makende puberteits- en adolescentietheorieën. Deze levensfase werd steeds meer aangezien als een aparte fase met eigen noden en behoeften, maar werd bovendien ook beschouwd als "de zaaitijd bij uitnemendheid" (De Graaf, 1989). Om de jeugdzorg en jeugdbeweging in elkaar te laten haken werd een methodisch glijmiddel gevonden in de op dat moment naar de lage landen overwaaiende scoutsmethodiek. Het nieuwe gegeven – jeugdwerk – wordt ook jeugdbeweging genoemd. Jeugdbeweging krijgt op die manier een tweede betekenis.

Jeugdwerkdiscussie = jeugdbewegingsdiscussie

De jeugdbeweging, in haar tweede betekenis, wordt bijzonder populair. De elementen van directe maatschappelijke actie die de Socialistische Jonge Garde en de Blauwvoeterie (intussen AKVS) tekenden, worden afgezwakt en ruimen plaats voor een model waarin algemene persoonlijkheidsvorming met het oog op latere maatschappelijke inzet als volwassen burger centraal staat. De jeugdbeweging wordt dus uitgebouwd naar het model van de vrijetijdsbesteding van de studerende jeugdigen. Wanneer het AKVS te hevig tekeergaat tegen de Franstalige bourgeoisie en de katholieke hiërarchie, wordt het opzijgeschoven en wordt de KSA als jeugdbewegingsmodel ingeplant. Hetzelfde gebeurt met de Socialistische Jonge Wachten: een deel scheurt af, de rest wordt ingepast in het model van AJC, Pioniers en Rode Valken.

Hoewel in essentie een vrijetijdsmodel van studerende jeugdigen wordt de jeugdbeweging het noodzakelijke vrijetijdsmilieu voor alle jeugdigen. De Katholieke Actie speelt een belangrijke rol in het verspreiden van het jeugdbewegingsmodel. Een stelsel van stands- en geslachtsgebonden jeugdbeweging komt tot stand. Dit gebeurt onder impuls van mensen als Cardijn, die de eerste Vlaamse jeugdwerkpedagoog wordt genoemd (Leirman, 1981). De patronaten verdwijnen onder meer omwille van de concurrentie met zijn KAJ. De overblijvende patronaten worden 'hulpwerken voor Katholieke Actie': voorbereiding op en toeleiding naar de passende jeugdbeweging. Later zal daar de Chiro uit groeien.

De jeugdbeweging is het centrale model. Andere interventies ten aanzien van jeugdigen – jeugdbescherming, clubhuiswerk, preventieve luchtkuren, parascolaire initiatieven, e.d. – verdwijnen uit beeld. Of beter: ze komen eigenlijk nooit aan bod in de jeugdwerkdiscussie, want dat is dus van bij het begin een jeugdbewegingsdiscussie.

Jeugdbeweging = hoogste vorm van jeugdwerk

De jeugdbeweging werd beschouwd als een krachtig opvoedingsinstrument. Het beeld van de koene en trotse jeugdbewegingsjongere gaat model staan voor alle jongeren en wordt afgezet tegen het beeld van de 'slappedanige meerderheidsjongen'. Er wordt een normatief jeugdbeeld ontwikkeld dat aansluit bij de (individualistische) burgerlijke cultuur. De 'jeugdkunde' onderbouwt dat beeld (Depaape, 1998). De jeugdbeweging – in essentie het vrijetijdsmodel van hoogeschoolde jeugdigen – wordt de norm voor alle jongeren. De jeugdbeweging is voor vele jeugdigen uit de middenklassen en uit de hogere lagen van de arbeidersklasse een bijzonder en apart milieu, met mogelijkheden voor het uitleven van een onderscheidende stijl, voor het opdoen van een ongekend perspectief op de wereld (De Graaf, 1989). Maar de organisatie en activiteiten van de jeugdbeweging gingen model staan voor de gewenste vormgeving van de vrije tijd, ook voor arbeidersjongeren. Zij worden dubbel geproblematiseerd: hun puberteit is er één in een onvolwaardige vorm en ze participeren niet in het opvoedingsaanbod dat daarin compenserend dan wel corrigerend moet optreden. Zij die er het meeste nood aan hadden, 'de meest bedreigden', voelden zich niet aangesproken door de jeugdbeweging.

Crisisjaren 1930: jeugdbeweging ↔ ongeorganiseerde jeugd

De jeugdbeweging blijft groeien in de jaren 1920 en 1930. Het is dé methode van jeugdwerk geworden, ook ten aanzien van jeugdigen die zich daar blijkbaar niet toe aangetrokken voelen. Er wordt veel verwacht van de jeugdbeweging en haar methodiek. Die methodiek, geënt op de zelforganisatie van

jeugdigen en de deskundigheid van de jeugdbeweging en haar leiding, wordt ook ingezet ten aanzien van andere instituties die tekortschieten: gezin enerzijds, werkplaats en school anderzijds, het eerste en het tweede milieu. De klemtoon in haar werking ligt op het vlak van persoonlijkheidsvorming. Een illustratie daarvan vinden we in de jaren 1930, een periode van hoge jeugdwerkloosheid. De jeugdbeweging wordt ingezet bij de werkkampen voor werkloze jongeren. Het eerste werkkamp vond plaats op het kajottersdomein te Dworp in 1933. Het was de bedoeling dat de werklozen er lichamelijk en geestelijk herstelden om er vervolgens een algemene en vakkundige persoonlijkheidsvorming te volgen. Het grootste deel van de dag vervaardigden de jongens voorwerpen die ze verkochten, en bouwden ze het domein verder uit. Ze richtten er kamphuizen op, legden elektriciteit en waterleiding, niveleerden speeltuinen en sportvelden en groeven vijvers uit. Volgens pater Willem Arts, geestelijke vader van de kampen en hulpproost van Cardijn, schonk dat opbouwende werk de werklozen voldoening en zelfvertrouwen. Voor de socialisten was onbetaalde arbeid door werklozen echter ontoelaatbaar en dus veroordeelden zij de werkkampen (Alaerts, 2004). Die kampen moeten een tegengewicht bieden voor de gevreesde demoraliserende gevolgen van jeugdwerkloosheid. De klemtoon ligt dus niet op jeugdwerkloosheid, maar op de gevolgen ervan. Op die manier helpt het jeugdwerk feitelijk mee aan de vertaling van structurele maatschappelijke problemen in individuele pedagogische problemen. Dat geldt trouwens ook ten aanzien van werkende jongeren. De klemtoon ligt daarbij minder op de werkomstandigheden van die jongeren dan op de compenserende mogelijkheden die een zinvolle vrijetijdsbesteding in de jeugdbeweging biedt.

Desondanks groeit de jeugdbeweging niet uit tot een echte massabeweging. De vrije jeugdvorming slaagde er niet in de grauwe kleurloze massa te bereiken, noch haar te verheffen. De keuze voor de indirecte verheffing van arbeidersjeugdigen via de vorming van een elite onder de jeugd die gaandeweg haar invloedssfeer uitbreidt (de theebuiltjesstrategie), lijkt dan ook vooral voort te komen uit onmacht.

Na WO II: jeugdbeleid verankert het onderscheid georganiseerde-ongeorganiseerde jongeren

Bij Regentsbesluit wordt in 1945 de Nationale Dienst voor de Jeugd opgericht. Er kan vanaf nu gesproken worden van een expliciet jeugdbeleid. Belangrijk daarbij is dat het subsidiariteitsprincipe toonaangevend is. Van de overheid wordt verwacht dat ze zoveel mogelijk jongeren naar de jeugdbeweging oriënteert, niet dat ze bijvoorbeeld 'staatsjeugdwerk' ontwikkelt.

Subsidies worden in 1946 alleen toegekend aan de jeugdbewegingen en de jeugdherbergen. De jeugdbeweging blijft het ideale model van vrijetijdsbesteding. Perfect in de lijn van Gunning wordt de methodiek jeugdbeweging gele-

gitimeerd vanuit haar mogelijkheden om aan te sluiten bij de psyche van de 'pubescent'. De aanvullende waarde van de jeugdbeweging ten opzichte van gezin en school wordt gesitueerd in het tegemoetkomen aan de typische levensbehoeften van de hedendaagse jeugdige. Het geloof in de vormende kracht van de jeugdbeweging was – in Vlaanderen meer dan in onze buurlanden – nog erg groot. Kriekemans formuleerde dat in 1952 als volgt: "Wij durven beweren dat de jeugdbeweging het grote opvoedkundig instituut is voor de hedendaagse jeugd, vooral nu ze geëvolueerd is tot jeugdwerk, waar volwassenen de bezielers van zijn." Kriekemans pleit er wel voor dat een jeugdbeweging van de jeugd zelf moet zijn, maar stelt wel duidelijk: "We willen geen wilde jeugdbeweging, maar jeugdwerk als beste vorm van jeugdbeweging." En toch niet onbelangrijk als bijkomend argument: "Laten we niet vergeten dat meer dan 80% van de huidige priesterroepingen komen uit de jeugdbeweging."

De jeugdwerkdiscussie blijft dus een jeugdbewegingsdiscussie. Andere vormen van 'werken met jeugd' worden erkend, maar als voorbereidende afdelingen: vormen van jeugdzorg die op tijd en stond tot het *eigenlijke jeugdwerk* zullen leiden. De jeugdbeweging blijft hét jeugdwerkmodel. Zij het niet als massabeweging, dan wel als een elitebeweging die uitstraalt over de andere jeugdigen. De jeugdbewegingen vormen op dat moment ook de drijvende kracht achter vernieuwende initiatieven in de richting van open jeugdwerk. De chiropedagoog, priester A.F. Peeters, verkondigt zijn theebuiltjesprincipe: chiroleden moeten als een theebuiltje in het water hun weldoende invloed verspreiden in hun omgeving.

In andere landen komt de jeugdbeweging meer onder druk te staan, maar het blijft de 'hoogste vorm van jeugdwerk'. Zo luidt het in de conclusies van *Some young people*, een onderzoek van Pearl Jephcott uit 1954:

"The most convincing reply to the charge that the youth organization is a redundant institution was that given by the boys and girls who were themselves members. Those adolescents who belonged to a society were definitely easier to come to terms with than the non-members. They were not only willing but able to talk, and they generally had something worth saying. And were not those youngsters who were active members a shade more reliable, a shade more open-handed than the rest?" (Jephcott, 1954: 151)

We ontwaren vijftig jaar later een zekere parallel met actueel jeugdwerkonderzoek.

De golden sixties: democratisering in en van het jeugdwerk

De jaren 1960 en 1970 brengen verandering op vele vlakken. De uitbouw van de verzorgingsstaat is op kruissnelheid. Karakteristiek voor het jeugdwerkbeleid in die periode is de vanzelfsprekendheid waarmee aparte – vaak geprofessionaliseerde – voorzieningen voor de jeugd worden uitgebouwd. Het

open jeugdwerk komt tot volle bloei, eerst vanuit de jeugdbeweging, later los daarvan. Vrij snel komt de kritiek los op een verzorgingsstaat die lijkt uit te groeien tot een bureaucratische en technocratische moloch die de zelfbeschikking van mensen aan (nieuwe) banden legt. Dat geldt a fortiori voor jeugdigen. In het spoor van de emancipatiebeweging worden jeugdigen bijvoorbeeld voor het eerst beschouwd als autonome hulpvragers. Info-Jeugd wordt opgericht in 1966, de JAC's en JIC's volgen in dat spoor.

Er wordt gepleit voor het herbekijken van het jeugdwerkbeleid dat vertrekt vanuit het onderscheid georganiseerd-ongeorganiseerd. De jeugdbeweging wordt bestempeld als 'gesloten' jeugdwerk (van toegankelijkheid gesproken). Het jeugdwerk kampt inderdaad met een ongelijke deelname maar de vaststelling is dat die zogenaamde ongeorganiseerde jeugd wel deelneemt aan andere vormen van vrijetijdsactiviteiten. In de lijn van de roep om democratisering en gelijke kansen wordt dan ook gepleit voor het verruimen van de jeugdwerkdiscussie.

In het open maar ook in het gesloten jeugdwerk worden diverse vernieuwende sporen verkend. Bepaalde werkingen gaan zich expliciet richten op 'randgroepen'. Vele werkingen doen dat – Marcuse in gedachten – vanuit een emancipatorische ideologie. Deze werkvormen worden omschreven als jeugdwelzijnswerk en begeven zich buiten het derde milieu. Ze komen op het terrein van onderwijs en werkomgeving, hulpverlening en justitie, ... Maar het experimenteren blijft niet duren.

De jaren 1980 waren niet zo prachtig

Er wordt gepleit voor een geïntegreerd jeugdwelzijnsbeleid. Paradoxaal genoeg zaagt het jeugdwerkbeleid daarmee zijn eigen poten onderuit. Als er dan toch aandacht is voor jeugdigen in alle beleidsdomeinen, waarom moet er dan nog een apart jeugdwerkbeleid zijn? Jeugdbeleid wordt ingepast in een welzijnsbeleid dat, in de nasleep van de olie- en ruimere economische crisis, omslaat in een onwelzijnsbeleid. Evidence-based en no-nonsense beleid zetten de toon. De koek is immers begrensd.

In de praktijk van het jeugdwelzijnswerk wordt het begrip maatschappelijke kwetsbaarheid toonaangevend. Maar het jeugdwelzijnswerk dringt moeilijk door tot die maatschappelijk kwetsbare groepen. Die blijken weinig vatbaar voor emancipatorische ideologieën. De meeste jeugdwerkers vinden weinig houvast in de vormingstheorieën van Deppe, Negt, Freires en andere en beperken zich – willens nillens? – tot wat men de jeugdservicefunctie is gaan noemen (Hazekamp, 1980; Van Ewijk, 1988). Ontmoeting en dienstverlening staan centraal. De participatie van jeugdigen, de dialoog met jeugdigen is geen middel meer tot persoonlijkheidsvorming maar is een doel op zich (Te Poel, 1997). Het ontbreken van een duidelijk profiel maakt het (geprofessionaliseerde) jeugdwerk – vooral het jeugdwelzijnswerk – echter tot een gemakke-

lijk slachtoffer voor bezuinigingen en/of bijsturing in de richting van welzijns- werk. Financieringsstromen worden anders gericht, wat in de hand werkt dat het jeugdwelzijnswerk meer op het product dan op het proces dient te focussen, meer op korte termijn en meer vanuit externe definiëringen gaat werken. Veel organisaties met een andere finaliteit richten zich naar jeugdigen in de vrije tijd en nemen daarbij methodieken van het jeugdwerk over. Hun doel is echter veeleer het 'voorkomen en oplossen van problemen'. Door de nadruk op het productgericht en efficiënt werken blijkt er bovendien altijd weer een groep boven water te komen waarmee 'niet te werken valt'. Daarvoor moet dan telkens weer iets speciaals gedaan worden, zodat er weer gewerkt kan worden met jongeren met wie wel iets bereikt wordt (Horsmans, 1992).

Het (algemeen) jeugdwerk keert zich uit angst voor instrumentalisering verder af van impulsen tot 'verwelzijing'. Het 'klassieke' jeugdwerk trekt zich terug in zijn derde milieu. De kloof tussen jeugdwerk en jeugdwelzijnswerk wordt verankerd in de jeugdwerkdiscussie, wat bijvoorbeeld ook tot uiting komt in de organisatie van het Bestuur voor Jeugdvorming. Ook de Vlaamse jeugdwerkadministratie plooit zich terug op het derde milieu en op wat het 'traditionele' of 'klassieke' jeugdwerk wordt genoemd (Redig, 1985). Opmerkelijk is wel dat de speelpleinwerkingen, die toch hun oorsprong vinden in de patronaten, wel onder de Dienst Jeugdwerk gaan sorteren. Die worden vanaf dan dus ondubbelzinnig als 'jeugdwerk' gedefinieerd. Ook de vakantiekampen en -kolonies worden overgeheveld van het NWK¹ naar het jeugdwerk. De 'alternatieve jongerenhulpverlening' wordt ingepast in de algemene hulpverlening. De aparte dienst voor jeugdwelzijnswerk wordt overgeheveld naar het Bestuur Maatschappelijk Welzijn. Het lijkt erop dat het pleidooi voor een geïntegreerd jeugdwelzijnsbeleid te weinig houvast bood, minder alvast dan het 'derde milieu'. Dat blijkt nog sterker in 1986 wanneer de Vlaamse Jeugdraad er de brui aan geeft. De Katholieke Jeugdraad² stapt op omdat de Raad te veel met jeugdwelzijn (jeugdwerkloosheid, vrede, politiek) bezig was en al te weinig met de noden van het 'eigenlijke jeugdwerk' (De Raeck, 1989). Het 'essentialistische' beeld van jeugdwerk, dat we tot op vandaag kennen, wordt op die manier stevig verankerd in het overheidsbeleid. Het geprofessionaliseerde jeugdwelzijnswerk past niet zo goed binnen wat beschouwd wordt als dé jeugdwerkideologie (het vrijwillig begeleiden van jongeren door jongeren in de vrije tijd) en zoekt toenadering tot het beleidsdomein welzijn. De kloof jeugdwerk-jeugdwelzijnswerk wordt van beide kanten dus verder uitgediept. Maar ook het algemeen jeugdwerk heeft het niet makkelijk. De ledencijfers dalen. Zeker oudere leden zijn nog moeilijk aan te

1. Nationaal Werk voor Kinderwelzijn. Voorloper van Kind en Gezin.

2. De Katholieke Jeugdraad is de overkoepeling van alle katholieke jeugdwerkorganisaties. De Vlaamse Jeugdraad was samengesteld uit vertegenwoordigers van de diverse koepels, een aantal 'onafhankelijken' en een aantal partijafgevaardigden. In 2002 houden de koepels op te bestaan en gaan ze over in het Steunpunt Jeugd.

spreken en lijken zich niet voor langere tijd te willen engageren in de jeugdbeweging (De Aguirre, 1985). Onheilspellende artikels onder titels als 'Wozu noch Jugendarbeit?' (Giesecke, 1984) en 'Jugendarbeit ohne Jugendlische?' (Damm, 1988) vinden ook ingang in Vlaanderen en illustreren de identiteitscrisis van het jeugdwerk.

Het jeugdwerk en de millenniumbug

In het zog van allerhande studies over het belang van het verenigingsleven krijgt het 'klassieke' jeugdwerk hernieuwde aandacht. Het jeugdwerk opent immers mogelijkheden om zich te oefenen in actief burgerschap. Het jeugdwerk – als een vorm van participatie in het zogenaamde 'maatschappelijk middenveld' – wordt gezien als een integratiemiddel en een methodisch middel bij uitstek tot de vereiste opbouw van sociaal en cultureel kapitaal. De jeugdbeweging koppelt in die zin het nuttige aan het aangename. En dat bepaalt ook deels haar aantrekkingskracht, ook voor externen. De jeugdbeweging slaagt er blijkbaar blijvend in om het experimenteel gedrag van jeugdigen op een aantrekkelijke en toch pedagogisch aanvaardbare manier in goede banen te leiden. Jephcott noemde dat in 1954 'guidance without dictation'. En dat was ook de aanleiding om te stellen dat de jeugdbeweging glansrijk de 'test of time' doorstaan had.

De nieuwe zakelijkheid uit de jaren tachtig lijkt in het jeugdwereldzijnswerk intussen weer te evolueren naar een ongestructureerd ontmoeten in een gezellige sfeer. Jeugdwereldzijnswerk moet weer jeugdwerk zijn. Jeugdwereldzijnswerk begeeft zich weliswaar nog steeds op andere terreinen dan het derde milieu maar doet dat minder vanuit een eigen finaliteit. Het sterk opleidingsgerichte zien we bijvoorbeeld tot uiting komen in het 'bijscholen' van kinderen: naschoolse begeleiding, huiswerkklasjes, taalondersteuning, ... In essentie is dit een bevestiging van de derde-milieu-benadering. Als sluitstuk daarvan komt ook de toeleidingsfunctie naar het 'reguliere' jeugdwerk weer sterk op de voorgrond. Immers, degenen die er het meest nood aan hebben (en die bovendien ook het meest tijd blijken te hebben), nemen niet deel aan een aanbod dat onweerlegbaar positieve effecten zou hebben op hun maatschappelijke integratie.

De identiteitscrisis is bezworen. Het jeugdwerk is terug in en wint aan maatschappelijke relevantie. Maar wat het toegankelijkheidsvraagstuk betreft, zijn we terug bij af: de klemtoon ligt niet op maatschappelijke ongelijkheid maar op ongelijkheid in participatie. Mag ik daaruit besluiten dat het jeugdwerk met een anomalie zit in zijn systeem? De derde-milieu-benadering – het dragende concept van het jeugdwerk – draagt de ontoegankelijkheid in zich. De derde-milieu-benadering geeft jeugdwerk een methodische identiteit maar antwoordt eigenlijk niet op de vraag wat het jeugdwerk moet betekenen op het niveau van de samenleving maar vooral in het leven van jeugdigen.

Van jeugdwerkdiscussie naar discussie met jeugdwerk en jeugdigen

De eminente Britse jeugdwerker en kroniekschrijver Bernard Davies (1999) stelt over Youth Work: "This is a service, I am tempted to conclude, without a history and therefore, if it is not very careful, without an identity." Het historisch bewustzijn lijkt inderdaad niet sterk in het jeugdwerk. Wat kunnen wij nu leren uit deze flashback op de jeugdwerkdiscussie?

De discussie over het jeugdwerk hangt uiteraard samen met het pedagogische debat over de opvoeding van kinderen en jongeren en de plaats die we willen voorzien voor kinderen en jongeren in de samenleving. Het is dan ook niet onlogisch dat jeugdwerk eenzelfde ideologische beladenheid in zich draagt als het concept jeugd zelf. We zien een discussie die onveranderlijk gaat over dé jeugd en hét jeugdwerk.

- De discussie is te ideologisch, te weinig empirisch. Het jeugdwerkconcept verwijst naar een normatief jeugdbeeld: de jeugd is een leeftijdsfase waarbij een gezonde ontwikkeling in functie van een vlotte sociale integratie centraal staat. Het jeugdwerk is een aanbod dat bijdraagt tot een dergelijke jeugdfase. Die aanname wordt niet in vraag gesteld: we weten niet of en zeker niet hoe het jeugdwerk jeugdigen ondersteunt in hun ontwikkeling en bijdraagt tot een vlotte sociale integratie. Stellingnamen daarover berusten zelden op empirische gegevens over jeugd en jeugdwerkpraktijk, maar zijn veeleer 'arm-chair speculation'.
- De discussie is te methodisch en aanbodgericht. Als er al empirische gegevens worden verzameld, dan vertrekken die niet vanuit het perspectief van jeugdigen, maar vanuit die ideologische aanname. Gevolg: de jeugdwerkdiscussie en het jeugdwerkonderzoek worden aanbodgericht en methodisch gevoerd. De discussie vertrekt vanuit het bestaande aanbod en de gewenste en verwachte resultaten die voortvloeien uit deelname aan dat aanbod. Jeugdwerk maakt jeugdigen bijvoorbeeld democratischer. Dat geldt voor de jeugdigen die eraan deelnemen. We veronderstellen echter gemakshalve dat een aanbod dat werkt voor een grote groep jeugdigen, sowieso voor alle jeugdigen zal werken. De focus komt dan te liggen op de vraag hoe dat aanbod toegankelijker gemaakt kan worden. De evidente aanname van een dergelijk lineair, gedecontextualiseerd verband tussen pedagogisch aanbod en opvoedingsuitkomst leidt tot verbijzondering van degenen voor wie het niet werkt.
- De discussie is te algemeen. Het normatieve jeugdbeeld dat het jeugdwerkconcept onderbouwt, is tezelfdertijd ook een maatstaf die die groepen marginaliseert die er het verst van verwijderd zijn. Een aanvullend en/of compenserend aanbod in de vrije tijd is goed voor elk, het meest passende aanbod wordt bepaald door die maatstaf. Zo wordt een kloof gecreëerd tussen jeugdwerk en jeugdwereldzijnswerk. De discussie wordt gevoerd over

algemene categorieën als georganiseerde jeugd en ongeorganiseerde jeugd, autochtone en allochtone jeugdigen, ASO en BSO. De verschillen tussen die categorieën worden benadrukt, de verschillen tussen individuen binnen die categorieën worden verwaarloosd. De discussie sluit aan bij die categorieën en de veronderstelde kenmerken van de leden van die categorieën. De discussie sluit niet aan bij de leefwereld van jeugdigen, bij de situatie waarin jeugdigen opgroeien.

De discussie sluit in essentie te weinig aan bij de leefwereld van kinderen en jongeren omdat we de behoeften van kinderen en jongeren extern definiëren. Het aanbod dat er is en dat wij kennen, bepaalt de behoeften die jeugdigen hebben. Behoeften zijn geen statische gegevens die we zomaar hoeven te ontdekken. We kunnen die ook niet zomaar lospeuteren van kinderen en jongeren. Maar we doen weinig moeite om na te gaan wat jeugdwerk feitelijk betekent voor kinderen en jongeren. We weten heel goed dat we het jeugdwerk toegankelijker willen maken. Maar we weten weinig over hoe het jeugdwerk jeugdigen ondersteunt in hun sociale, culturele en maatschappelijke ontplooiing. We weten weinig over hoe het jeugdwerk ingrijpt in de verhoudingen tussen jeugdigen en hun omgeving en tussen jeugdigen onderling.

We beperken ons tot de vraag welke jeugdige deelneemt aan welke jeugdwerkvorm en waarom of waarom niet. Eventueel komt van daaruit ook de vraag aan bod welke interesses van jeugdigen nog aangeboord kunnen worden teneinde de participatie te verhogen.

We zijn tevreden met de vaststelling dat jeugdwerk 'werkt'. Jeugdwerk maakt jeugdigen democratischer (Smits, 2004). Jeugdwerk bezorgt hun een fijne tijd en geeft hun ondertussen ook allerlei nuttige vaardigheden mee om zich staande te houden in deze risicomaatschappij. Jeugdwerk is nog steeds de ideale combinatie van speelse nuttigheid en nuttige speelsheid (Wilde-meersch, 1997).

Met andere woorden: ook ons jeugdwerkonderzoek vertrekt vanuit de derde-milieu-benadering en bevestigt die. Dergelijk onderzoek leert ons of we de dingen goed doen. Eventueel leert het ons ook hoe we, door meer van hetzelfde te bieden, de dingen beter kunnen doen. Maar het biedt ons geen antwoord op de vraag of we de goede dingen doen. In die zin wordt aangesloten bij de historische evidentie in de jeugdwerkdiscussie, waarbij jeugdwerk vertrekt vanuit standaarddenkbeelden over de 'goede' opvoeding. Denkbeelden die mits het toepassen van de juiste methode – de theebuiltjesstrategie – toegepast kunnen worden in zeer verschillende condities. De historiek leert ons dat het vooropstellen van zo een lineair, gedecontextualiseerd verband tussen jeugdwerkeraanbod en opvoedingsuitkomsten leidt tot contraproductieve effecten. Als we dat gegeven in de actuele jeugdwerkdiscussie niet problematiseren, dan blijven we vasthangen in de derde-milieu-benadering. Een benadering die jeugdigen in de meest diverse situaties vanuit (niet-geproblema-

tiseerde) standaardbeelden over 'de goede opvoeding' tegemoet treedt en aldus de ontoegankelijkheid in zich draagt.

Identiteit van het jeugdwerk gezien vanuit het perspectief van jeugdigen?

Genk

Genk telt 63.000 inwoners, meer dan de helft is van niet-Belgische origine. De grootste groep is van Italiaanse afkomst. Er wonen ook heel wat mensen van Marokkaanse en Turkse afkomst. Daarnaast zijn er niet-onbelangrijke groepen Oost-Europeanen, Spanjaarden, Portugezen en Grieken. Dat heeft uiteraard veel te maken met de mijngeschiedenis van Genk. De 'migranten' wonen vrij verspreid over het Genkse grondgebied maar er zijn nog wel duidelijke concentraties in de mijncités en sociale woonwijken. Vanuit de mijnen werden indertijd huizen maar ook scholen, winkels, ziekenhuizen, kerken, voetbalclubs, ... opgebouwd. Er was ook een vrij grote sociale controle. Zwartberg sloot eind jaren 1960. Waterschei en Winterslag eind jaren 1980. Na de mijnsluiting kwam het sociale weefsel dat door de mijnen in het leven was geroepen en ondersteund, onder zware druk te staan. Voetbalclubs gingen overkop, scholen en ziekenhuizen sloten, de sociale controle verdween, ... en vooral: er was geen werk meer. De cités verloederden, jongeren verloren hun toekomstperspectief, het druggebruik nam onrustwekkende vormen aan, ... Het is duidelijk niet toevallig dat hier en toen het straathoekwerk ontstaan is. Het hele sociaal-culturele netwerk ging op korte tijd gaten vertonen die door het stadsbestuur dienden gedicht. Van de 13 Vlaamse centrumsteden is Genk de stad met het grootste aantal jongeren. Zo werd een over de stad gespreid netwerk van jeugdwelzijnsvoorzieningen (buurthuizen) uitgebouwd. Ze werden bij voorkeur ingeplant in de mijncités en impuls wijken. Jeugdbewegingen zijn immers wel aanwezig maar zij organiseren hun aanbod eerder in minder 'kleurrijke' wijken. Jongeren van allochtone afkomst zijn dan ook zwaar ondervertegenwoordigd in de meer dan 40 traditionele jeugdbewegingen.

Doen we de goede dingen?

In Genk hebben we het voorbije jaar een onderzoek opgezet waarbij we ons voortdurend afvroegen 'of we de goede dingen doen'. Vertrekpunt was niet de vraag hoe we het bestaande jeugdwerkeraanbod toegankelijker kunnen maken. Het is niet gericht op het ontwerpen van oplossingen en methodieken die de toegankelijkheid kunnen verhogen. Het onderzoek wil ons handelen

verhelderen en empirische voeding geven aan de theoretische, abstracte – vaak ideologische – reflectie over jeugdwerk. Daarom stellen we ons niet in eerste instantie de vraag: ‘Wat moet het jeugdwerk doen?’ dan wel ‘Wat doet het jeugdwerk?’. Hoe grijpt het jeugdwerk in in de vrije tijd van jeugdigen? Hoe (zinvol) beleven jeugdigen dat? Vervolgens proberen we een perspectief te ontwikkelen om een antwoord te formuleren op de vraag of het jeugdwerk de goede dingen doet, mede gezien vanuit het perspectief van jeugdigen. Niet de jeugdigen en hun redenen om al dan niet deel te nemen aan jeugdwerk, maar het jeugdwerk is dus in de eerste plaats voorwerp van dit onderzoek.

Methodologie?

We hebben hier niet de tijd en de ruimte om een uitgebreide toelichting te geven bij de concrete opzet en de methodologie van het onderzoek. Misschien toch een korte toelichting bij de onderzoeksvraag. Hoe krijg je in beeld wat jeugdwerk zou kunnen doen vanuit het perspectief van jeugdigen? We (onderzoekers en lokale stuurgroep) hielden nogal wat hoofdpijn over aan die vraag. We wilden niet zomaar naar kinderen en jongeren toestappen met de vraag ‘Wat kunnen we voor u doen?’. Een dergelijke ‘u-vraagt-wij-draaien’-strategie is zelden bevredigend, noch voor de jeugdwerker, noch voor de jongeren. Bovendien wordt het mogelijke aanbod er enorm door ver-smald. Aan de andere kant wilden we ook niet in de val trappen om de ‘behoefte van jeugdigen’ dan maar weer extern te bepalen. We doen wel heel vaak alsof we heel goed weten wat we moeten verstaan onder ‘zinvolle vrijetijdsbesteding’. Dat is vrijetijdsbesteding die niet nutteloos en doelloos wordt doorgebracht. De nuttige speelsheid en speelse nuttigheid staan voorop. Sociaal en cultureel kapitaal vergaren in de vrije tijd is mooi meegenomen. Maar eigenlijk weten we helemaal niet wat kinderen en jongeren zelf ervaren als zinvol, leerrijk en ondersteunend en onder welke voorwaarden dat gebeurt. En is dat voor alle kinderen en jongeren gelijk? Gezien de diversiteit in contexten waarin jeugdigen opgroeien, lijkt dat weinig aannemelijk.

Daarom gingen we eerst op zoek naar een operationalisering waarmee we konden vatten wat kinderen en jongeren zinvol en aantrekkelijk vinden. We voerden het onderzoek bij de groep 10-jarigen en de groep 15-jarigen. Via ongestructureerde interviews met diverse kinderen en jongeren over wat ze doen in de vrije tijd, met wie, wat ze daarin leuk vinden, ... besloten we het begrip ‘daar heb ik iets aan’ te weerhouden als een begrip dat kinderen en jongeren elk voor zich herkennen als ‘via dit begrip duid ik aan wat ik zinvol en ondersteunend vind’.

Vervolgens gingen we via interviews na welke criteria voor jeugdigen uitmaken aan welke activiteiten ze iets hebben. Via een representatief vragenlijstonderzoek onderzochten we vervolgens het ‘soortelijk gewicht’ van die

criteria. Hier probeerden we de ‘klassieke breuklijnen’ te overstijgen (allochtoon versus autochtoon, ASO versus BSO, jongens versus meisjes, ...). We wilden immers proberen het klassieke beeld van de categorieën waarover we het hierboven hadden, genuanceerder in te vullen. We zijn daar gedeeltelijk in geslaagd. Er zijn ook andere factoren die de opvoedingscontext van jeugdigen indringend vormgeven. Factoren die de klassieke breuklijnen doorsnijden. Maar de invloed van die breuklijnen (vooral de onderwijsbreuklijn) lijkt toch enorm sterk. We kunnen ons wel de vraag stellen in hoeverre dat te maken heeft met inherente kenmerken van jeugdigen die tot die categorieën behoren, dan wel met de manier waarop ons aanbod die leefwerelden van bij het begin segregert. Dat blijkt immers een van de vaststellingen die we in het onderzoek vanuit pedagogisch oogpunt verder wilden bediscussieren.

Vaststellingen

Wat zijn nu interessante vaststellingen?

- Genk heeft door volgehouden inspanning een aanbod van jeugdwerk en jeugd welzijnswerk gecreëerd dat leidt tot relatief hoge participatiecijfers.
- In het buurthuiswerk wordt overigens een omgekeerd ‘Mattheuseffect’ vastgesteld: de bereikte jongeren komen uit gezinnen met een ‘lagere sociaal-economische status’. In de jeugdbeweging wordt het klassieke Mattheuseffect vastgesteld. De leden van de jeugdbeweging komen uit de middenklasse en hogere sociale klassen.
- Bepaalde groepen zijn ondervertegenwoordigd in het jeugdwerk: autochtone jongens die in impuls wijken wonen (waar er dus vooral een buurthuisaanbod is) en allochtone meisjes.
- BSO-jongens die naar het jeugdwerk gaan, geven minder aan dat ze daar iets aan hebben, dan ASO en TSO-leerlingen.
- De participatie in de sportclubs in Genk is ontzettend hoog. Zeker allochtone BSO-jongens zijn in grote getale lid van de voetbalclub (het KRC-effect wellicht).
- 10-jarigen die naar het buurthuis gaan, hebben daar meer aan dan 10-jarigen die naar de jeugdbeweging gaan. Bij de 15-jarigen liggen de verhoudingen omgekeerd.
- Participatie in het buurthuis zwengelt ook participatie in Grabbelpas en vooral ook speelpleinwerking aan. Dit heeft deels te maken met de groepsdeelname aan Grabbelpas en met de organisatie van een eigen speelpleinwerking.
- Genkse jeugdigen die deelnemen aan jeugdwerk, hebben daar veel aan en vinden het fijn. Als jeugdigen iets hebben aan jeugdwerk, heeft dat met de vrienden te maken maar vooral ook met het activiteitenaanbod en met de begeleiding.

- Het activiteiten aanbod van het jeugdwerk biedt ontplooiings- en leerkanalen aan kinderen en jongeren. Nieuwe dingen leren kennen, nieuwe mensen leren kennen, andere dingen doen dan thuis, ...
- Dat jeugdigen activiteiten leerrijk vinden (leefwereldverbredend zouden jeugdwerkers zeggen), heeft minder te maken met een formeel leeraanbod, dan wel met de manier waarop begeleiders zich opstellen: waardering, aandacht, ondersteuning en bescherming zijn daarbij de sleutelwoorden. Geen 'toezicht' maar actief meedoen, wordt gewaardeerd. De begeleidershouding is dus heel belangrijk om uit te maken of jeugdigen al dan niet 'iets hebben aan' jeugdwerk.
- Jeugdigen komen niet noodzakelijk naar het jeugdwerk om er dingen te doen die ze thuis niet kunnen doen, maar dat zijn wel de dingen waarvan jeugdigen zeggen er iets aan te hebben. Wat geleerd wordt in het jeugdwerk, laat zich trouwens ook voelen buiten het jeugdwerk: spelen die geleerd worden in het jeugdwerk duiken ook op in de vrije tijd buiten het jeugdwerk, deelname aan het jeugdwerk werkt vaak drempelverlagend ten aanzien van participatie in andere voorzieningen, ...
- Allochtone jeugdigen die naar het buurthuis gaan, vervelen zich duidelijk minder, voor de jeugdbeweging gaat dit niet op. Wellicht heeft dat te maken met de frequentie waarmee het buurthuis bezocht kan worden.
- Jeugdigen geven aan (ook zij die participeren in het jeugdwerk) dat jeugdwerkers weinig impact hebben/tonen op het ruimere wijkgebeuren (speelpleininrichting, conflicten in de buurt, ...).
- Meisjes vervelen zich meer dan jongens. Dat geldt in het bijzonder voor allochtone 15-jarige meisjes en autochtone 10-jarigen.
- Genk heeft een hoge jeugdwerkparticipatie maar via een aanbod dat de 'totaal gescheiden leefwerelden' gescheiden houdt. Het jeugdwerk construeert met andere woorden mee de breuklijnen in onze samenleving en versterkt die zelfs. Van bij het begin wordt selectief gerekruteerd door het jeugdwerk (deels bewust, deels onbewust). Bij de 10-jarigen is het buurthuispubliek 4/5 autochtoon. Hetzelfde geldt voor de jeugdbeweging. De jeugdbeweging is bij de 15-jarigen zelfs voor 95% een 'autochtone' aangelegenheid. Voor de buurthuizen is dat bijna 70%.
- Het onderwijsniveau en de woonplaats lijken een meer bepalende rol te spelen dan de etniciteit. Allochtone meisjes die in buurten met een hogere sociaal-economische status wonen, bezoeken bijvoorbeeld wel het buurthuis.

Besluit: het jeugdwerk brengt veel bij aan jeugdigen. Jeugdigen ervaren het jeugdwerk als een aanbod waar ze iets aan hebben. Maar:

- het jeugdwerk brengt enkel iets bij aan jeugdigen die eraan deelnemen;
- het jeugdwerk doet dat binnen de bestaande maatschappelijke verhoudingen.

De individueel-pedagogische bijdrage wordt bevestigd door deze onderzoeksgegevens. De maatschappelijke bijdrage van het jeugdwerk is twijfelachtiger. We stuiten hier echter op een paradoxaal gegeven. Enerzijds weet Genk door een grote methodische differentiatie de participatie in het jeugdwerk gevoelig op te drijven. Anderzijds stellen we vast dat precies door die differentiatie de kloof vergroot wordt tussen jeugdwerk én jeugdwerzijnswerk en vooral ook tussen laaggeschoolde en hooggeschoolde jongeren. Jongeren zelf problematiseren dat ook. Zij het dat zij het vooral over de etnische segregatie hebben, niet zozeer over een kloof laaggeschoold-hooggeschoold. Het zijn ook vooral de jongeren van allochtone afkomst die dat aankaarten.

De toegankelijkheidsparadox?

De vaststelling dat een bepaalde categorie jeugdigen minder deelneemt aan jeugdwerk, is op een methodische wijze dus 'opgelost' (of toch deels). Maar is dat nu de goede oplossing? Ze stelt ons in elk geval voor een eigenaardige 'toegankelijkheidsparadox'. Een paradox kan je maar overstijgen door te veranderen van perspectief. Misschien helpt het ons vooruit als we het 'essentialistische' jeugdwerkperspectief gekenmerkt door zijn derde-milieu-benadering en externe behoeftegedefiniëring (zie eerder: een standaardbeeld van de goede opvoeding met een aanbod dat daaraan tegemoetkomt) vervangen door het perspectief van jeugdigen zelf?

Dat is natuurlijk op basis van deze onderzoeksgegevens niet voor eens en voor altijd vast te leggen. De uitkomst van de jeugdwerkinterventie blijft open. Er is geen standaardaanbod uit te denken voor alle groepen. Ook het vasthouden aan een evidente koppeling van doelgroepen en werkvormen lijkt niet bevorderlijk. Maar gezien de klemtoon die het jeugdwerk zelf legt op het proces in plaats van op het product, kan dat bezwaarlijk een probleem zijn.

Als we het bekijken vanuit het perspectief van kinderen en jongeren, dan zou het jeugdwerkbeleid in eerste instantie op zoek moeten gaan naar de criteria die uitmaken wat jeugdigen ondersteunend en zinvol hebben. Wat zijn de dingen waar ze iets aan hebben? Leefwereldverbreding en begeleidershouding zijn daar van het grootste belang. Jeugdwerkers mogen en moeten daarop focussen, misschien wel nog meer dan op een goed gevulde activiteitenkalender. Ook de vraag hoe meer jeugdigen 'binnengehaald' kunnen worden, is niet de belangrijkste vraag. Wel wordt vastgesteld dat een aantal jeugdigen niet kan 'genieten' van het jeugdwerk aanbod. Welke jeugdigen zijn dat? Hoe kan aansluiting gevonden worden met hun leefwereld? Ook hier zal de rol van de begeleiding belangrijk zijn. Een leefwereldverbredend aanbod bieden dat niet herkend wordt, dat te ver staat van de leefwereld van de betrokkene, zal wellicht eerder bedreigend dan zinvol ervaren worden. Een leefwereldbe-

vestigend aanbod werkt niet alleen segregierend, het wordt bovendien ook door jeugdigen zelf niet altijd als zinvol ervaren.

Vanuit deze vaststellingen wil ik een pleidooi houden voor een jeugdwerk/jeugdwerkbeleid dat grenzen doorbreekt.

Grenzen van jeugdigen

Het jeugdwerk biedt ontplooiingskansen aan kinderen en jongeren. Jeugdigen vinden het belangrijk nieuwe dingen te leren kennen, nieuwe mensen, nieuwe omgevingen, ... Veel jeugdwerk biedt daartoe kansen, leefwereldverbreding staat vaak ook centraal. Maar niet aan iedereen worden die kansen geboden. Het jeugdwerk zal zich dus (nog) actiever moeten opstellen in het tegemoet treden van jeugdigen. Jeugdigen denken nu vaak over een jeugdwerkeraanbod 'dat het niets voor hen is'. In die zin is er een spanningsveld tussen 'het aansluiten bij de leefwereld van jeugdigen' en 'het verbreden van de jeugdige leefwereld'.

Grenzen tussen jeugdigen

Hier speelt eenzelfde spanningsveld: diverse werkingen zijn heel doelgroep-specifiek. Het bieden van een veilige, homogene omgeving met aansprekende en gekende identificatiekaders staat dan tegenover het verlies aan kansen op ontmoeting en leren kennen van anderen. Een te grote klemtoon op het bereiken van jeugdigen verkleint duidelijk de ruimte voor jeugdwerkers om het bereik te diversifiëren en het aanbod te verbreden. Bovendien spelen hier moeilijk te doorbreken processen van 'selectie' en 'uitdifferentiëring'. De discussie daarover moet zeker opgehouden worden. Immers, het jeugdwerkeraanbod kan op zich gezien worden als een weerspiegeling van hoe onze samenleving georganiseerd is/zou kunnen zijn.

Grenzen van jeugdwerkers

Het jeugdwerk biedt leeransen, zeker ook vanuit het perspectief van jeugdigen. Maar of jeugdigen er al dan niet iets aan hebben, hangt minder samen met het formele aanbod dan wel met de houding van de begeleiding. Begeleiders zijn zich daar vaak nog te weinig van bewust. Een nadruk op animeren en een eerder afwachtende houding zijn niet de houdingen die het meest bijdragen tot het 'leerplezier' van kinderen en jongeren (Van de Zande, 1990). De jeugdwerker moet iets te vertellen hebben.

Grenzen tussen jeugdwerkers

Een benadering vanuit de leefwereld van jeugdigen betekent ook dat de eigen werkvorm overstegen moet worden. Het 'derde pedagogische milieu' is helemaal niet zo eenduidig of eenvormig zoals in de jeugdwerkdiscussie naar voren komt. Ondersteuning van en samenwerking tussen geprofessionaliseerde jeugdwelzijnswerkingen en 'de vrije jeugdvorming' (niet toeleiding maar netwerken van jeugdbeleid) staan hier op de voorgrond.

Grenzen van jeugdwerk

Jeugdwerk zien als doorgangsgebied tussen jeugdigen en samenleving kan niet enkel van tussen vier muren. Het jeugdwerk mag zichzelf ook niet 'opsluiten' in het sociaal-culturele domein. Als jeugdwerk zichzelf wil opstellen als steunpunt in de leefwereld van jeugdigen, dan dienen ook dwarsverbindingen gelegd te worden met sport, cultuur, onderwijs, tewerkstelling, hulpverlening, huisvesting, ... Betrokkenheid van de ouders is ook een belangrijk ondersteunend gegeven. Er is nood aan een permanente reflectie over de uitgangspunten van jeugdwerkbeleid, vanuit de vraag hoe het bijdraagt tot ontplooiingskansen van kinderen en jongeren. "Learning is a journey rather than a destination", zo stelt Rosseter. Een jeugdwerk dat 'leren' ondersteunt in de richting van vooropgestelde, extern gedefinieerde doelen, biedt weinig ruimte om het jeugdwerkbeleid te verbreden. We krijgen jeugdwerk dat weliswaar bijdraagt tot individuele emancipatie maar ook tot maatschappelijke segregatie.

Uitleiding: pedagogische bescheidenheid?

Een pleidooi voor pedagogische bescheidenheid wordt vaak aangedragen ter legitimatie voor het zich terugtrekken in het derde milieu. De derde-milieubenadering is echter een benadering – zoals blijkt uit de jeugdwerkdiscussie – die in essentie niet getuigt van een pedagogische bescheidenheid, maar van de wil om de opvoeding van kinderen en jongeren in goede banen te leiden. Het is in die zin een uiting van een steeds verder uitdijende pedagogisering van de samenleving. Een pedagogisering die vertrekt vanuit het bestaande aanbod en de uitkomsten waar dat toe moet leiden. Ze vertrekt misschien wel vanuit een maatschappelijke analyse van de positie van kinderen en jongeren en van de diversiteit waarin kinderen en jongeren opgroeien. Maar ze is weinig nieuwsgierig naar wat kinderen en jongeren zelf in te brengen hebben, naar de manier waarop ze in het leven staan en hun omgeving ervaren. De toeleiding naar het aanbod staat centraal, niet de mogelijke betekenis van dat aanbod. Het derde milieu is een sluitstuk op de opvoeding in het eerste

en tweede milieu en biedt niet de mogelijkheid tot reflectie op het bredere jeugdbeleid en de vigerende samenlevingsordening. Een discours dat focust op het verhogen van de toegankelijkheid van het bestaande jeugdwerk bevestigt een benadering die individueel-pedagogisch is, maar niet overtuigend is in haar sociaal-pedagogische waarde. Het is een discours dat meehelpt de maatschappelijke ongelijkheden te vertalen in individueel-pedagogisch op te heffen onvolkomenheden. Dat is niet heel erg bescheiden.

Het jeugdwerk mag bescheiden zijn. Het zal de bestaande maatschappelijke ongelijkheid in ontplooiingskansen niet opheffen. Maar het mag niet te bescheiden zijn. Jeugdwerk mag niet nalaten een actieve partner te zijn in het organiseren van de discussie over ongelijkheid in ontplooiingskansen. Het moet die discussie mee opentrekken vanuit het perspectief van jeugdigen. Er zijn immers voldoende aanwijzingen dat een perspectiefverschuiving noodzakelijk is. Het klassieke toegankelijkheidsperspectief laat te weinig ruimte voor de behoeftebepaling door en met jeugdigen. De jeugdwerkdiscussie mag zich dus niet beperken tot de discussie over ongelijkheid in participatie.

Voor een jeugdwerk dat bevraagd wordt op zijn maatschappelijke relevantie is het verleidelijk zijn identiteit te zoeken in een methodische identiteit. Maar dat helpt ons niet uit de toegankelijkheidsparadox. Het jeugdwerk moet en kan zichzelf geen vastomlijnde identiteit aanmeten. Het jeugdwerk is een pedagogisch aanbod. En een pedagogische relatie wordt nu eenmaal niet vanuit één kant in de juiste vorm gegoten, maar is een interactief proces. Jeugdwerk moet zichzelf voortdurend kritisch bevragen op die pedagogische identiteit vanuit het perspectief van jeugdigen. Hoe kunnen jeugdigen in al hun diversiteit worden ondersteund in hun ontplooiing? Hoe worden ze daar in ondersteund en ook belemmerd door het maatschappelijk aanbod? Jeugdwerk moet die ruimere discussie helpen organiseren. Met jeugdigen, jeugdwerkers, beleid en samenleving. Jeugdwerk kan dan pas meer zijn dan een aanvullende bijdrage tot individuele ontplooiing binnen de bestaande verhoudingen.

LITERATUUR

- Alaerts, L. (2004). *Door Eigen werk Sterk*. Leuven: KADOC.
- Cammaer, H. (1962). Het jeugdwerk in Vlaanderen: geschiedenis en huidige vorm. *Dux. Katholiek Maandblad voor Vrije Jeugdvorming*, 29(3/4), 108-129.
- Damm, D. (1988). Jugendarbeit ohne Jugendlische. *Deutsche Jugend*.
- Davies, B. (1999). *From voluntarism to welfare state. A history of the youth service in England. Volume 1: 1939-1979*. Leicester: Youth Work Press.
- De Aguirre, P., & Vansintjan, M. (1985). Maatschappijgericht werken: ook in Chiro. In M. De Vroede, & A. Hermans, *Vijftig jaar Chiroleven. 1934-1984. Aspecten uit ver-*

leden en heden van een jeugdbeweging. KADOC-studies 3. Leuven: Universitaire Pers Leuven.

- De Graaf, W. (1989). *De zaaitijd bij uitnemendheid: jeugd en puberteit in Nederland 1900-1940*. Leiden: De Lier.
- Depaepe, M. (1998). *De pedagogisering achterna*. Leuven: Acco.
- Deraeck, G. (1989). *Wat heet vorming? Jeugdwerk en volwasseneneducatie in de jaren 90*. Den Haag/Leuven: Infodok.
- Elchardus, M. (red.) (1999). *Zonder maskers. Een actueel portret van jongeren en hun leraren*. Gent: Uitgeverij Globe.
- Faché, W. (1976). *Een beleidsvoorbereidend onderzoek naar de participatie van jeugdigen aan verenigingen*. Gent: Laboratorium en Seminarie voor Jeugd welzijn en Volwassenenvorming.
- Giesecke, H. (1984). *Wozu noch Jugendarbeit? Deutsche Jugend*.
- Hazekamp, J. (1980). *Arbeidersjongeren: een sociaal-pedagogische kritiek*. Meppel: Boom.
- Horsmans, P. (1992). Marokkaanse jongeren en sociaal-cultureel werk. In J. Hazekamp (red.), *Jongeren aan de rand* (pp. 127-140). Utrecht: SWP.
- Jephcott, P. (1954). *Some young people*. London: Allen and Unwin.
- Kriekemans, A. (1952). De jeugdbeweging. In V. D'Espallier (red.), *Katholieke encyclopedie voor opvoeding en onderwijs* (derde deel). Antwerpen: Uitgeverij 't Groeit.
- Leirman, W. (1981). *Inleiding tot de sociale pedagogiek* (4de herziene uitgave). Leuven: Acco.
- Redig, G. (1985). *Jeugdbeleid en jeugdwerk in het Vlaamse welzijnsbeleid. Een aanzet tot begrippenkader*. Antwerpen: VVJ.
- Selten, P. (1991). *Het apostolaat der jeugd. Katholieke jeugdbewegingen in Nederland 1900-1941*. Leuven/Apeldoorn: Acco.
- Smits, W. (2004). Maatschappelijke participatie van jongeren. *Verenigingsleven goed voor democratie. Krax*, 4(3), 8-16.
- Te Poel, Y. (1997). *De volwassenheid voorbij. Professionalisering van het jeugdwerk en de crisis in de pedagogische verhouding 1945-1975*. Leiden: DSWO Press.
- Van der Zande, I. (1990). *De jongerenwerker als cultureel erflater*. Amersfoort/Leuven: Acco.
- Van Ewijk, H. (1985). *Methodiek in het jeugdwerk. Basisleerboek jeugd- en jongerenwerk*. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Wildemeersch, D. (1997). *Sociaal Leren*. Leuven: Tijdschrift voor Pedagogie.

Jeugdwerk: het jonge volkje lust er nog steeds pap van! Een bloeiend jeugdwerklandschap in Vlaanderen, Brussel en Wallonië biedt een bonte waaier aan werkvormen waar zij elkaar geregeld ontmoeten en hun vrije tijd op een (ont)spannende manier samen doorbrengen. Toch blijkt deze vorm van participatie niet gelijk verdeeld over alle jongeren en blijven een aantal groepen opvallend afwezig in dit jeugdwerkverhaal.

Deze vaststelling bracht de Stichting P&V ertoe het project "Beter samen? Jongeren voor toegankelijk jeugdwerk!" op de rails te zetten. Een meerjarenproject dat het debat rond het toegankelijkheidsvraagstuk over de verschillende jongeren-relevante sectoren heen wil aanzwengelen en jongeren zelf hierrond aan het werk wil zetten.

Op 10 december 2004 werd ter voorbereiding van dit project een studiedag georganiseerd, waar recent onderzoek uit België, Nederland en Frankrijk werd aangevuld met bevindingen uit de concrete jeugdwerkpraktijk. Er werd nagegaan welke jongeren uitgesloten worden van sociale participatie, hoe dit komt en of er ook iets aan te doen valt. In dit boek vindt u de neerslag van deze tweetalige studiedag.

Stichting P&V ijvert sinds 1995 voor een solidaire samenleving waar elke jongere kansen krijgt op volwaardig burgerschap. Zij geeft impulsen aan nieuwe vormen van solidariteit met jongeren en zet participatieprojecten op in het teken van actief burgerschap en sociale inclusie. Zij werkt voornamelijk met de steun van de coöperatieve verzekeringsmaatschappij P&V, één van de pioniers van de sociale economie in België.

ISBN 90-334-5897-7

9 789033 458972

Stichting P&V
Koningsstraat 151
1210 Brussel
T. 02/250.91.24
www.stichtingpv.be

Koen Pelleriaux (ed.)

Beter samen?

Beter samen?

Dele- en doelpolis voor
een toegankelijk jeugdwerk
in Vlaanderen, Brussel en
Wallonië

Koen Pelleriaux (ed.)

UNESCO
PSW

301.54
G
PELL
2005

Inhoud – Table des matières

Woord vooraf <i>Mark Elchardus</i>	7
Avant-propos <i>Mark Elchardus</i>	13
Toegankelijk jeugdwerk <i>Koen Pelleriaux</i>	19
Accessibilité des associations de jeunesse <i>Koen Pelleriaux</i>	31
Maatschappelijke participatie van jongeren <i>Wendy Smits</i>	43
Faudrait-il donc se résoudre à réparer les dégâts? <i>Jean-François Guillaume</i>	71
De theebuiltjespedagogiek van het jeugdwerk. Een kroniek van 100 jaar ontoeankelijk jeugdwerk <i>Filip Coussée</i>	93
Accessibilité et adaptabilité des structures de jeunesse pour une partici- pation effective en contextes multiculturels et inégalitaires: comment dépasser l'abandon? Perspectives pratiques à partir de l'expérience de l'IRFAM <i>Altay A. Manço</i>	115
Citoyenneté et participation des jeunes en France <i>Tariq Ragi</i>	131

Eerste druk: 2005

Gepubliceerd door

Uitgeverij Acco, Brusselsestraat 153, 3000 Leuven (België)
E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.uitgeverij.acco.be

Voor Nederland:

– Uitlevering: Centraal Boekhuis bv, Culemborg
– Correspondentie: Kemper Conseil, De Star 17, 2266 NA Leidschendam

Omslagontwerp: Danny Juchtmans

Foto: Anja Galicia

© 2005 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cvba), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

----- end of text -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- einde van de tekst -----